

Інститут педагогіки і психології
професійної освіти АПН України

На правах рукопису

Стрельнікова Ніна Михайлівна

Формування у студентів педвузів
педагогічної культури спілкування
з батьками учнів шкіл

13.00.04 - професійна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1996

16.35.870

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Постовий Віктор Григорович

Офіційні опоненти: - член - кореспондент АПН України,
доктор психологічних наук,
професор
Бех Іван Дмитрович

- кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Бабич Валентина Тимофіївна

Провідна організація - Чернігівський державний
педагогічний інститут ім. Т.Г.Шевченка

Захист відбудеться "27" листопада 1996 р. о 14⁰⁰
годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в
Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН
України за адресою:
254060, м. Київ, вул. М.Берлінського, 9, зал засідань (5-й
поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту
педагогіки і психології професійної освіти АПН України
(254060, м. Київ, вул. М.Берлінського, 9)

Автореферат розіслано "22" червня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М.Цибульська

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00751578 (X)

ДБ - 33.870

1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми.

Гуманізація середньої і вищої школи, зміцнення зв'язку навчання з витоками національної культури, подолання розриву між культурою, наукою і освітою вимагають і якісно нового підходу до проблеми підготовки майбутніх вчителів. Як зазначено в Державній національній програмі "Освіта (Україна XXI століття)", одним з основних шляхів реформування освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня.

В основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь, прищеплення поваги до батьків, жінки-матері; організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і підвищення педагогічної культури батьків.

Із зміною соціального буття народу змінюється і його свідомість, зазнають реформ освітні заклади усіх типів. Так, розглядаючи людину як найвищу цінність суспільства, вища школа покликана забезпечити духовний, професійний та інтелектуальний розвиток особистості.

Головною метою її діяльності має бути підготовка висококваліфікованого спеціаліста, здатного виразити свій творчий потенціал та духовні якості особистості у практичній перетворюючій діяльності. В умовах демократизації шкільного і вузівського життя великого значення набуває культура спілкування майбутніх вчителів, що є запорукою встановлення відносин співробітництва між учителями і учнями, вчителями і батьками учнів, колегами.

Проблемі вдосконалення процесу підготовки майбутніх вчителів до спілкування з батьками учнів надавали ваги соціальної значущості П.П.Блонський, Н.К.Крупська, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський, С.Т.Шацький, К.Д.Ушинський та інші.

ДНБ ім. В. Стефаника
19.10.2019

Проблему спілкування досліджують вчені багатьох наук: філософії, психології, педагогіки, етики, естетики, психотерапії тощо. Водночас зазначимо, що єдиного визначення поняття "спілкування" немає. Багато дослідників схиляються до думки, що спілкування є основною умовою розвитку людського суспільства, що це одна із сторін життєдіяльності людей, важливий фактор розвитку і формування особистості. В системі людських відносин спілкування є особливим видом діяльності, в центрі уваги якої - унікальна і неповторна особистість людини (Б.Г.Ананьєв, Г.М.Андрєєва, О.О.Бодальов, Л.П.Буєва, Є.І.Головаха, М.С.Каган, Б.Ф.Ломов, О.О.Леонт'єв, В.М.Мясищев, О.В.Мудрик, Б.Д.Паригін, Н.В.Папіна, В.М.Соковкін і інші). В системі діяльності педагога спілкування постає як найважливіша функціональна категорія.

Дослідженню різних аспектів педагогічного спілкування в останні роки присвячено ряд наукових досліджень В.С.Грехнева, Є.М.Даніліна, В.А.Кан-Калика, О.В.Киричука, С.В.Кондратьєвої, Н.В.Кузьміної, К.М.Левітана, Т.Н.Левашової, В.В.Маткіна, І.О.Синиці, В.М.Чернокозової, І.І.Чернокозова, П.М.Якобсона і ін.

Вагомий внесок в дослідження теорії і практики педагогічного спілкування, підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності зробили О.О.Бодальов, І.А.Зязюн, Я.Л.Коломинський, А.В.Мудрик, і ін.

Педагоги-дослідники пропонують різні методи навчання студентів умінню педагогічного спілкування. Це використання ситуаційно-рольових ігор (В.П.Бедерханова, О.І.Забокрицька, А.Й.Канська, Л.В.Кондрашова, Т.Н.Левашова, В.О.Соловієнко, П.М.Щербань і ін.); систем тренінгів (Т.А.Дроздова, В.Г.Литвинов, В.Л.Леві,); засобів театральної педагогіки (В.Ц.Абрамян, І.А.Зязюн, Ю.Л.Львова); мікронавчання та аналіз (Д.Аллен, Г.Браун, Н.В.Кузьміна, К.Райян); спецсемінари, спецкурси, практикуми (В.Т.Бабич, В.А.Кан-Калик, Г.І.Щукіна).

Окремі проблеми підготовки майбутніх вчителів до роботи з батьками учнів досліджено в роботах Т.Ф.Алексєєнко, М.І.Болдирєва, Т.В.Волікової, І.В.Гребеннікова, З.Г.Зайцевої, Р.М.Капралової, Н.В.Кузьміної, Т.В.Кравченко, С.М.Корнієнка, В.А.Маїшевої, В.В.Маткіна, В.Г.Постового, О.Я.Савченко, О.Л.Хромової; американських вчених Р.Блюма, А.Комбса, Р.Келлоу, Ю.Кіма, А.Ньюмена, Д.Хенінгса; польських Я.Восковського, А.Камінського, С.Ковальського, Е. Ляска та ін.

Як показало вивчення, основна увага вчених зосереджується на змісті, організаційних формах і методах спілкування вчителя з учнями. Однак формування педагогічної культури спілкування студентів з батьками учнів в педагогічному вузі ще не було предметом спеціального дослідження. Актуальність теми дисертації зумовлюється і особливостями розвитку нашої держави, ролі сім'ї у вихованні дітей.

Враховуючи актуальність цієї проблеми для підготовки висококваліфікованих педагогічних працівників, а також недостатню її теоретичну і практичну розробленість, ми визначили тему дослідження: "Формування у студентів педвузів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл".

Об'єкт дослідження: професійно-педагогічна підготовка студентів педвузів.

Предмет дослідження: процес формування педагогічної культури спілкування студентів педвузів з батьками школярів.

Мета дослідження: визначення шляхів і педагогічних умов та способів формування педагогічної культури спілкування майбутніх вчителів з батьками учнів.

Гіпотеза дослідження: формування у студентів педвузів педагогічної культури спілкування з батьками учнів буде ефективним за таких умов:

- моделювання заданої нормативної системи підготовки студентів до спілкування з батьками учнів її програмно-цільового характеру;

- індивідуально-творчого підходу до навчально-виховного процесу студентів;

- ефективного поєднання різноманітних форм і методів навчальної і практичної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність поняття "педагогічна культура спілкування вчителя з батьками учнів".

2. Визначити критерії педагогічної культури спілкування студентів з батьками та рівні її сформованості.

3. Виявити та обґрунтувати шляхи й організаційно-педагогічні умови формування у студентів педвузів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл.

4. Дослідно-експериментальним шляхом перевірити ефективність розроблених нами способів формування у студентів культури спілкування з батьками школярів.

5. Розробити та експериментально перевірити програму спецкурсу й методичні рекомендації щодо формування у студентів практичних умінь і навичок педагогічної культури спілкування з батьками учнів.

Методологічною основою дослідження є наукові положення про суть пізнавально-перетворюючої діяльності особистості й визначальну роль суспільного буття та суспільної практики в розвитку свідомості спеціаліста; про активність особистості в опануванні знань, духовної культури, досвіду соціально-ціннісної діяльності і спілкування.

В основу **методів** дисертаційного дослідження покладено педагогічний експеримент, якому передував теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми та нормативних документів і матеріалів, які регламентують діяльність педагогічних вузів; методи опитування: бесіди, анкетування, інтерв'ювання; діагностичні методи: тести, рейтинги, педагогічні ситуації; обсерваційні методи: пряме, опосередковане спостереження; експертна оцінка, статистична обробка

результатів дослідження; ретроспективний аналіз власного 23-річного досвіду педагогічної діяльності, з яких шість років - викладачем педагогіки Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В.Гоголя і викладачем спецкурсу "Педагогічна культура спілкування вчителя з батьками учнів шкіл".

Експериментальна база. Педагогічним експериментом було охоплено 486 студентів, 97 вчителів-початківців, 45 викладачів педагогічних дисциплін Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В.Гоголя, Чернігівського державного педагогічного інституту ім. Т.Г.Шевченка, Київського педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова та 160 батьків учнів середніх шкіл Чернігівської області та міст Києва, Ніжина та Чернігова.

Дослідження проводилось протягом 1990-1996 рр.

На першому етапі (1990-1991 рр.) аналізувалась наукова література з метою розробки теоретичних основ досліджуваної проблеми, вивчався досвід роботи вузу щодо підготовки майбутніх вчителів до спілкування з батьками учнів, виявлялися шляхи й педагогічні умови формування у студентів педагогічної культури спілкування, розроблялися методика і програма формуючого експерименту, уточнювалась гіпотеза дослідження.

На другому етапі (1991-1994 рр.) проводився формуючий експеримент, мета якого - оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів до спілкування з батьками учнів. Перевірялися шляхи й педагогічні умови її реалізації, уточнювалась методика формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів у процесі вивчення педагогічних дисциплін, апробовувався спецкурс "Педагогічна культура спілкування вчителя з батьками учнів шкіл".

На третьому етапі (1994-1996рр.) узагальнювались результати дослідження, здійснювалось оформлення рукопису дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає: в обґрунтуванні й визначенні сутності поняття "педагогічна культура спілкування

вчителя з батьками учнів"; визначення основних критеріїв та рівнів сформованості у студентів педагогічної культури спілкування з батьками; обґрунтуванні шляхів і умов формування педагогічної культури спілкування з батьками учнів студентів педвузів та розробці методичної системи її забезпечення.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні теоретичних положень і понять, що стосуються сутності і особливостей спілкування; розкритті шляхів і умов удосконалення системи формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів та визначенні її критеріїв.

Практичне значення дослідження полягає в розробці способів формування педагогічної культури спілкування студентів педвузів з батьками учнів на основі моделювання змісту, форм і методів навчання та адекватної їм практичної діяльності; створенні програми спецкурсу та методичних рекомендацій щодо поглиблення знань, вироблення практичних умінь та навичок спілкування студентів з батьками учнів.

Вірогідність результатів дослідження та основних висновків дисертаційної роботи забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних положень, посиланням на сучасні досягнення теорії управління освітою й професійної підготовки педагогічних кадрів; використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження. адекватних предмету, меті і завданням, поєднанням кількісного і якісного аналізу емпіричного матеріалу, репрезентативністю вибірки, результатами експериментальної роботи.

На захист виносяться положення:

1. Педагогічна культура спілкування майбутніх вчителів з батьками учнів шкіл - це сукупність специфічних засобів та механізмів, що визначають взаємодію педагога та батьків, спрямовані на досягнення позитивних результатів у вихованні й розвитку дітей.

Ефективність формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів забезпечується діяльністю програмно-

цільового характеру, що найповніше моделюють та відображають ситуації безпосередньої педагогічної дії.

2. Критеріями педагогічної культури спілкування студентів педвузу з батьками учнів є:

а) змістовий - знання особливостей сучасної сім'ї, її виховних можливостей, психолого-педагогічних умов педагогічної культури спілкування вчителя з батьками учнів;

б) емоційно-оцінний - як прояв позитивного емоційного ставлення і розуміння цінності і значущості спілкування вчителя з батьками учнів у процесі управління цілісним розвитком особистості учня;

в) діяльнісний - функціонування педагогічної культури спілкування студентів: прояв педагогічного такту, соціальної перцепції, емпатії, доброзичливості, сугестії, конкретності висловлювань, відвертості, етико-естетичної спрямованості мовлення тощо. Методика аналізу й оцінки педагогічних ситуацій, розв'язування педагогічних задач.

Апробація і впровадження результатів дослідження в практику вищих педагогічних закладів здійснювалися шляхом доповідей на республіканській науково-практичній конференції у м. Рівне (1991р.), Всеукраїнській конференції (м. Ніжин, 1993), міжвузівській конференції (м. Глухів, 1994), наукових семінарах кафедри педагогіки Ніжинського педагогічного інституту ім. М.В.Гоголя, звітних наукових конференціях Інституту педагогіки АПН України (1991-1996 рр.), засіданнях лабораторії сімейного виховання цього ж інституту. Матеріали дослідження відображені в програмі спецкурсу і методичних рекомендаціях для студентів педвузів, використані в практичній роботі автора та інших викладачів під час занять з педагогічних дисциплін та педагогічної практики.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків і списку основної використаної літератури.

Основний зміст дисертації

У вступі обґрунтовується вибір теми дослідження, її актуальність, сформульовані об'єкт, предмет, мета і завдання, гіпотеза, визначаються методи дослідження, його наукова новизна, теоретичне і практичне значення, висвітлені етапи дослідження, сформульовані основні положення, які виносяться на захист, наведено дані про апробацію і впровадження його результатів в практику.

У першому розділі "Теорія і практика формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл" проаналізовано підходи, які утвердилися в науці щодо визначення поняття спілкування, педагогічне спілкування, культура спілкування, висвітлено особливості формування у студентів педагогічної культури спілкування в умовах педагогічної освіти, викладено результати констатуючого експерименту.

Аналіз наукових джерел з філософії, психології й педагогіки показує, що в трактуванні поняття "спілкування" є певна розбіжність думок. Спільним для дослідників є те, що вони вважають спілкування основною умовою, способом існування й розвитку людини, особливим видом діяльності людей, в центрі уваги якого є особистість в усій її різноманітності, унікальності і неповторності.

Так, вчені-філософи явище спілкування розглядають як спосіб вияву й реалізації суспільних відносин, як особливий вид духовної діяльності людей, в якому зафіксовані суб'єкт-суб'єктні відносини (Л.П.Буєва, М.С.Каган, Б.Ф.Ломов) та як процес формування особистості.

Близькими до представників філософії є погляди багатьох вчених-психологів (Б.Г.Ананьєв, О.О.Бодальов, О.О.Леонт'єв, Є.Мелібруда). Окремі з них розглядають спілкування як діяльність поряд з працею і пізнанням (Б.Г.Ананьєв, О.О.Леонт'єв), а Є. Мелібруда, поглиблюючи і деталізуючи ці погляди, виділяє в

спілкуванні ланцюжок неперервних "дій", таких як говоріння, слухання, сприймання, участь в розмові, роздуми і інше.

У теоретичних дослідженнях виділено декілька основних функцій процесу спілкування: інформаційну, інтерактивну, перцептивну (Г.М. Андреева, Б.Д. Паригін), креативну (В.М. Панфьоров), мотиваційну (О.В. Киричук), комунікативну, регулятивну та сугестивну.

Такий аналіз проблеми спілкування дозволив зосередити увагу на професійних здібностях педагога - конструктивних, організаторських, комунікативних, дидактичних, сугестивних, експресивних і перцептивних.

Важливою умовою в підготовці студентів педвузів до спілкування з батьками учнів є моделювання, що дає можливість передбачати різноманітні його варіанти, стилі, атмосферу, характер взаємовідносин, планувати перспективу їх розвитку і на цій основі удосконалення всієї роботи з учнями і їх батьками.

На основі теоретичного аналізу виділяються такі рівні процесу педагогічного спілкування:

- функціонально-діловий - коли кожна сторона (вчитель - батьки) виконують відведену їм соціальну роль та відповідні обов'язки;

- перетворюючий - пряме продовження першого, при якому встановлюються стосунки більш високого порядку. Вчитель "завойовує" відповідне ставлення батьків учнів до себе;

- емоційний - коли вчитель у спілкуванні використовує не лише інтелектуальні, а й емоційні засоби впливу на співрозмовників.

У педагогічній діяльності вчителя спілкування виступає як категорія функціональна і професійно значима.

Аналізуючи погляди вчених-дослідників щодо поняття "культури спілкування", ми намагалися виявити ті спільні риси, що є властивими і для педагогічної культури спілкування вчителя з батьками учнів.

Культура спілкування вчителя з батьками учнів перебуває в тісному зв'язку із загальною культурою особистості, що виявляється в системі потреб, соціальних якостей, в стилі діяльності і поведінки (В.С.Грехнев, К.М.Левітан, В.О.Сухомлинський і ін.). Головною умовою, яка характеризує можливість встановлення і підтримки психологічного контакту з батьками учнів є педагогічний такт вчителя у спілкуванні з батьками учнів.

Таким чином, всебічне дослідження спілкування вчителя і батьків учнів дозволило нам внести деякі уточнення у його функціональні ознаки, та саме поняття "педагогічна культура спілкування". Як вітчизняними так і зарубіжними вченими ця проблема досліджувалась переважно в системі взаємовідносин "вчитель - учні" і недостатньо в системі "вчителі - батьки", що є однією з причин нечіткого визначення цього поняття.

З метою поглиблення дослідження ми виділили основні критерії характеристик певних рівнів педагогічної культури спілкування майбутніх вчителів з батьками школярів (змістовий; емоційно-оцінний; діяльнісний).

У процесі дослідження проблеми формування у студентів педвузів педагогічної культури спілкування з батьками учнів було з'ясовано, що основна увага вчених зосереджувалась на проблемі змістового аспекту спілкування: вивчення виховної атмосфери сім'ї, основних функціях класного керівника в організації роботи з батьками, питаннях співпраці школи, сім'ї і громадськості (Т.Ф.Алексеєнко, М.І.Болдирев, Т.В.Волікова, Г.П.Гаврилова, І.В.Гребснников, О.М.Докукіна, З.Г.Зайцева, В.О.Маїшева, Р.М.Капралова, С.М.Корнієнко, В.Г.Сенько, В.Г.Постовий, Т.В.Кравченко, О.Л.Хромова і ін.).

Вивчення рівня готовності студентів до спілкування з батьками учнів, яке проводилось в Київському педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова, Ніжинському педагогічному інституті ім.

М.В.Гоголя, Чернігівському педагогічному інституті ім. Т.Г.Шевченка та ін., в школах Чернігівської і Київської областей, показало, що рівень сформованості у студентів педагогічної культури спілкування з батьками значною мірою залежить від їх спрямованості на педагогічну діяльність, розуміння значимості співдружності вчителів і батьків, бажання розвивати педагогічні здібності, оволодівати майстерністю педагога.

З цією метою аналізувалась робота випускників вузів і вчителів-початківців з вищою освітою (стаціонарного навчання) і стажем роботи в школі до трьох років.

На констатуючому етапі експерименту були охоплені студенти всіх курсів (486 чол.) з метою вивчення рівня їх інтересів до педагогічної діяльності та впливу педагогічних дисциплін на формування педагогічної культури спілкування з батьками учнів.

У результаті цього було з'ясовано, що значна частина опитаних не усвідомлюють соціальної значимості вміння спілкуватися з батьками учнів на професійному рівні і вважають головним в діяльності вчителя тільки добре навчати учнів (це: 25,4% - I курс, 27,5% - II курс, 30,7% - III курс, 32,7% - IV курс, 28,3% - V курс, 23,2% - вчителі-початківці).

Серед причин такого ставлення до проблеми спілкування педагога з батьками учнів суттєве значення має задоволення обраною професією. Як свідчать результати дослідження вибору професії вчителя студентами 1-5 курсів та вчителів-початківців задоволеність професією має змінний характер. Так, якщо серед першокурсників 90% задоволених і лише 10% байдужих, то на 5 курсі задоволених залишається 70,6 %, натомість з'являється 29,4 % не задоволених. Ще більш помітним є зниження задоволеності обраною професією у вчителів-початківців. Тут задоволених професією 68,8 %, а не задоволених 31,2 %. Причинами такого ставлення до професії вчителя є його соціальне становище в суспільстві, низька матеріальна

забезпеченість та недостатня психолого-педагогічна підготовка до роботи з дітьми та їх батьками.

У ході дослідження з'ясовано, що педагогічні дисципліни мало сприяють формуванню у студентів умінь професійного спілкування з батьками учнів. Так 58,7 % студентів вважають необхідним посилення зв'язків у вивченні теоретичних положень з практикою життя школи, а 32,2 % вважають поліпшення професійної підготовки у розв'язанні педагогічних ситуацій спілкування вчителя як з учнями, так і їх батьками. Переважна більшість студентів вважають за необхідне посилення індивідуальної роботи, створення умов для прояву власних здібностей і можливостей.

Використовуючи в процесі дослідження методи самооцінки, експертної оцінки, та ін. нами були розроблені і визначені високо професійний (високий), достатньо професійний (вище середнього), недостатньо професійний (середній) і не професійний (низький) рівні сформованості у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів.

Високо професійний рівень характеризується глибокими знаннями сучасної сім'ї, методикою її вивчення, а також знаннями особливостей організації і здійснення процесу спілкування з батьками учнів. Студентам властива творчість і новизна аналізів педагогічних ситуацій, оригінальність розв'язку педагогічних задач. Їм характерна безпосередність, конкретність, етико-естетична спрямованість мовлення, прояви педагогічного такту, доброзичливість, нетрадиційність і оперативність дій.

Достатньо професійний рівень характеризується виявом необхідних знань сучасної сім'ї, обізнаністю з методикою її вивчення, вміннями планувати і організовувати спілкування з батьками учнів. Студентам властива самостійність, елементи новизни і творчості у розв'язанні педагогічних задач. Вони вміють переконувати, здатні зрозуміти співбесідника, залучити його до розмови.

Недостатньо професійний рівень характеризується слабкими знаннями про сучасну сім'ю, методики її вивчення. У розв'язанні педагогічних задач студенти діють за аналогією, копіюючи звичний спосіб розв'язку. Часто категоричні і не вмілі у плануванні власних дій, нерішучі в складних ситуаціях, мало виявляють самостійності, творчості.

Не професійний рівень характеризується відсутністю знань особливостей сучасної сім'ї, методики її вивчення. Планування і організація спілкування з батьками учнів здійснюється ними лише на рівні життєвого досвіду. У розв'язанні педагогічних задач студенти діють інтуїтивно, часто методом проб і помилок, схильні до підказки.

Нами було встановлено, що на початок експерименту лише 1,7% випускників вузу відповідають високому рівню сформованості педагогічної культури спілкування з батьками учнів. Серед вчителів початківців цей показник більший (10,4%), що пояснюється їх постійними контактами з батьками учнів і розумінням високої відповідальності за долю школярів. Вище середнього рівня - досягли 17,2% студентів-випускників і 34,8% вчителів-початківців. Значна частина студентів показали низький рівень сформованості педагогічної культури спілкування з батьками (36,7%), а 44,4% - середній. Тоді як серед вчителів-початківців ці показники дещо нижчі (16,2%, 38,6%).

На основі проведеного аналізу даних констатуючого етапу дослідження ми дійшли висновку, що перспективними шляхами формування педагогічної культури спілкування студентів з батьками школярів є:

- моделювання процесу спілкування з батьками учнів на практичних заняттях з педагогічних дисциплін;
- використання системи спеціальних завдань під час педагогічної практики в школі;
- залучення студентів до участі в пропаганді педагогічних знань серед населення;

- вдосконалення системи вироблення кожним студентом педагогічних умінь спілкування з батьками учнів.

У другому розділі "Шляхи вдосконалення системи формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл" розкрито теоретичні основи підготовки студентів до спілкування з батьками школярів та методику й результати експериментальної роботи, ефективні форми і методи організації педагогічної практики студентів у школі, формування у них професійного спілкування з батьками.

Теоретична професійна підготовка є фундаментом становлення будь-якого спеціаліста, основою його успішної професійної діяльності. Незважаючи на байдуже ставлення деякої частини студентів до засвоєння теоретичних основ професійної діяльності, в процесі дослідження проблеми підготовки студентів педвузів до спілкування з батьками учнів значну увагу ми надавали засвоєнню ними питань теорії. У вивченні студентами педагогічних дисциплін ми застосовували різні підходи, в т.ч. і залучення їх до науково-дослідної роботи з питань взаємодії школи і сім'ї, організації пропаганди педагогічних знань студентами серед батьків учнів шкіл.

З цією метою нами були визначені експериментальні і контрольні групи, до яких увійшли відповідно 226 і 214 студентів педагогічних вузів.

У ході формуючого етапу дослідження проводилась робота з теоретичної підготовки студентів до спілкування з батьками учнів, формування у них якостей, що виступають показниками педагогічної культури спілкування в умовах навчально-виховного процесу, педагогічної практики в школі. Ця робота здійснювалась за такими напрямками:

1. Засвоєння студентами знань про сутність і особливості сучасної сім'ї, її виховний вплив на дитину, про значення спілкування вчителя з батьками учнів.

2. Залучення студентів до науково-дослідної роботи з проблем співдружності вчителів і батьків учнів (реферати, курсові і дипломні роботи, розробка тематики бесід з батьками учнів, вироблення методичних рекомендацій, порад тощо).

3. Формування у студентів умінь та навичок професійного рівня спілкування з батьками учнів (створення і аналіз педагогічних ситуацій спілкування, мікронавчання, тренінги, мозкова атака, навчально-педагогічні ігри).

4. Формування у студентів умінь культури спілкування в процесі пропаганди ними педагогічних знань серед батьків учнів на педагогічній практиці в школі.

Зміст експериментальної роботи по формуванню у студентів педагогічної культури спілкування з батьками школярів ми досліджували як підсистему цілісної системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Саме тому наша програма експериментальної роботи розрахована на II-V курси навчання студентів у педвузі і одночасно поєднується із загальною системою вивчення педагогічних дисциплін.

У вивченні історії педагогіки на II курсі поглиблено вивчаються питання, що висвітлюють історичний досвід взаємодії педагога і батьків.

Для студентів III курсу ми включали питання вивчення методів дослідження сучасної сім'ї, її виховного потенціалу у взаємодії із школою, виховних традицій українського народу та ін.

Безпосередній вплив на формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками школярів мало вивчення курсів "Методика виховної роботи" та "Педагогічна майстерність вчителя". У вивчення цих дисциплін ми включали питання, які відображають проблеми виховання дітей в сучасній сім'ї, взаємовідносини батьків і дітей, особливості спілкування педагога з сім'єю тощо.

Синтезуючим і завершальним етапом теоретичної і практичної підготовки студентів до спілкування з батьками школярів став розроблений нами спецкурс "Педагогічна культура спілкування вчителя з батьками учнів шкіл", зміст якого відображає міжпредметні і внутріпредметні зв'язки.

Доповнює теоретичну підготовку студентів педвузів до спілкування з батьками учнів система завдань їх підготовки до літньої педагогічної практики в оздоровчих таборах та шкільних майданчиках, та спеціальна тематика поглибленого вивчення проблеми, написання курсових робіт і рефератів, ведення студентами індивідуальних педагогічних словників.

Такий спосіб теоретичного обґрунтування культури спілкування студентів з батьками учнів сприяв систематизації знань, більш глибокому і повному усвідомленню ними необхідності професійного зростання, формуванню умінь і навичок роботи з сім'єю.

Оволодіння студентами педагогічною культурою спілкування з батьками школярів здійснювалось шляхом організації індивідуально-особистісного засвоєння знань та набуття умінь. З цією метою ми поставили завдання - зробити кожного студента безпосереднім учасником навчального процесу, який сам шукає шляхи і засоби розв'язування педагогічних проблем. В ході формуючого експерименту одночасно із глибоким вивченням теоретичного матеріалу ми широко застосовували активні методи формування різноманітних умінь спілкування студентів з батьками школярів.

Проміжне обстеження студентів після вивчення ними навчального матеріалу з педагогічних дисциплін і програми спецкурсу показало, що у них сталися позитивні зміни в рівнях сформованості культури спілкування з батьками.

Помітно зросла кількість студентів з достатньо професійним рівнем культури спілкування (з 9.2% до 18.1%), а також з високо професійним - з 1.3% до 4.9%.

В ході формуючого етапу експериментальної роботи педагогами вузів, які брали в ній участь, використовувались різноманітні форми, методи і прийоми, а саме:

- постановка задач і питань життєво-практичного змісту із спілкування вчителя і батьків учнів;
- обговорення й варіативність розв'язання проблемних педагогічних ситуацій спілкування вчителя і батьків учнів;
- навчальні ігри, моделювання;
- екскурси в історію науки з проблеми взаємозв'язку школи і сім'ї.

У процесі здійснення формуючої частини експерименту ми постійно враховували особливості форм, методів і прийомів професійної підготовки студентів. Зокрема, педагогічні ситуації мають:

1. Зосереджувати в собі потенціал необхідних для формування у студента якостей, які є показниками педагогічної культури спілкування з батьками школярів.

2. Передбачати самостійний пошук ефективних шляхів розв'язку, прояву індивідуальності.

3. Реалізувати не лише власне навчальні функції, але й забезпечувати вплив на інтелектуальну, емоційну й волюву сфери особистості студента.

4. Містити певний методичний зразок, тобто модель найбільш доцільної поведінки спілкування в певній ситуації.

Кількісний аналіз показав, що зазнали значних змін знання студентів про сутність сучасної сім'ї і особливості спілкування вчителів з батьками учнів. Чітко простежувалось розуміння студентами соціальної значущості налагодження постійного контакту з батьками учнів. Студенти експериментальних груп легко орієнтувались в складних ситуаціях спілкування з батьками, знаходили раціональні

шляхи розв'язку педагогічних задач. Помітно зменшилась кількість студентів з низьким рівнем культури спілкування (з 41.4% до 16.4%).

Основною причиною того, що значна частина досліджуваних мають низький і середній рівень педагогічної культури спілкування з батьками учнів є незадоволеність обраною професією, небажання працювати вчителем школи, професійна невідповідність тощо.

На період педагогічної практики студентів у школі нами були розроблені спеціальні завдання, організована кваліфікована методична допомога і контроль.

Педагогічна практика органічно пов'язана з усіма формами навчання студентів, одночасно вона виступає завершальним етапом в загальній системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів.

Підготовка студентів до проходження педагогічної практики в школі полягає в проведенні колоквіумів, науково-практичної конференції і наданні кожному студентові системи завдань з питань організації спілкування з батьками школярів, методичних рекомендацій, пам'яток тощо.

Обов'язковим для них було:

1. Скласти тематику педагогічної освіти батьків класу, організувати і провести одне заняття, використовуючи нетрадиційні форми спілкування.

2. Організувати індивідуальне спілкування з батьками учнів.

3. Відвідати декілька сімей учнів.

4. У щоденнику педагогічного спостереження зробити записи проведеної роботи з байдужими батьками, неблагополучними сім'ями, батьками "важких" учнів.

5. Скласти педагогічний паспорт сім'ї.

6. Провести батьківські збори, підготувати для звіту план-конспект з роздумами, оцінкою і аналізом результатів спілкування з батьками учнів.

Використання майбутніми вчителями розробленої нами методики в період педагогічної практики засвідчило, що вона сприяє глибшому вивченню студентами сім'ї, проникненню в її складний світ, встановленню доброзичливих стосунків з батьками.

Студенти експериментальних груп виявили значні успіхи в плануванні роботи з батьками учнів, вміння вільно і доступно висловлювати свої думки батьківській аудиторії, залучати їх до розв'язування важливих проблем виховання дітей.

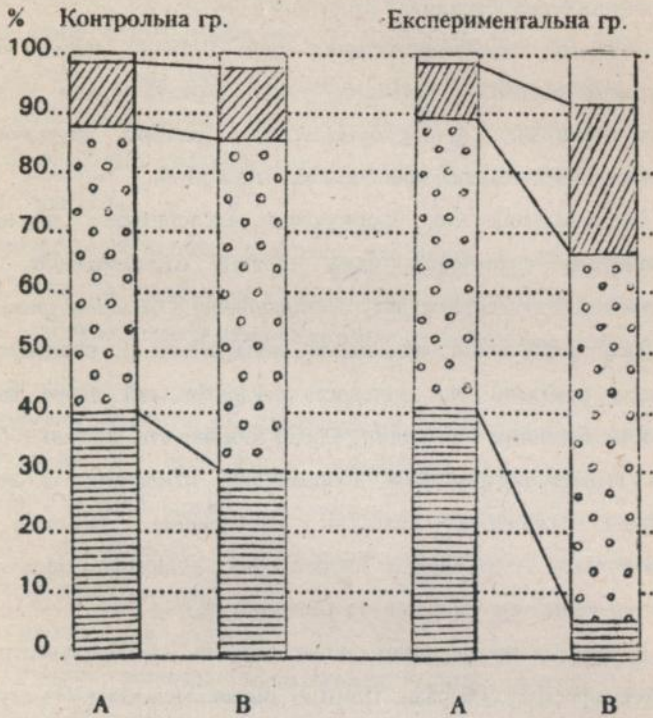
Завершальний етап формуючого експерименту свідчить про ефективність визначених нами шляхів вдосконалення системи формування у студентів культури спілкування з батьками школярів.

Так, зіставлення показників початкового і кінцевого зрізів показало помітний ріст кількості студентів, які добре володіють набутими знаннями і вміннями, здатні забезпечити контакт з батьками учнів, вмють підтримувати доброзичливу атмосферу та володіють основними засобами культури спілкування. Високий рівень сформованості у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів зріс у 7 разів (з 1.3% до 9.2%).

Достатньо професійного рівня досягли 24.5% студентів, тобто кількість зросла у 2.6 рази. Помітно зменшилась кількість студентів з низьким рівнем педагогічної культури спілкування (з 41.4% до 5.1%).

Під час педагогічної практики в школі частина студентів виявили себе формальними організаторами і не могли забезпечити тісний зв'язок з батьками учнів. Дослідження підтверджує, що здебільшого таке ставлення є наслідком незадоволеності педагогічною діяльністю, невдало обраною професією та ін. Динаміку сформованості у студентів рівнів педагогічної культури спілкування з батьками школярів можна простежити на поданій діаграмі (діаграма 1).

Динаміка сформованості у студентів рівнів педагогічної культури спілкування з батьками школярів.

- - високо професійний рівень
- ▨ - достатньо професійний рівень
- ▤ - недостатньо професійний рівень
- ▧ - не професійний рівень

Показники одержані в ході експериментальної роботи свідчать про ефективність проведеного дослідження, яке підтвердило правильність сформульованої нами гіпотези та успішне розв'язання поставлених в дисертації завдань, досягнення мети у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов, шляхів і засобів формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів.

Результати проведеного дослідження проблеми дають підставу сформулювати такі висновки:

1. У сучасних умовах розвитку суспільства об'єктивною є потреба вирішення проблеми формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів шкіл. Головним завданням є формування у студентів знань про сутність сучасної сім'ї, особливості спілкування з батьками учнів. Необхідним є розуміння студентами цінності і значущості налагодження тісного контакту з батьками в процесі управління цілісним розвитком особистості школяра.

2. Формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів буде результативним тоді, коли моделюватиме задану структуру підготовки студентів, носитиме програмно-цільовий, безперервний характер, реалізуватиме індивідуально-творчий підхід до навчально-виховного процесу та буде орієнтоване на суб'єктивну позицію кожного студента, ефективно поєднуюватиме різноманітні форми і методи навчальної діяльності у вузі.

3. Провідну роль у формуванні в студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів відіграють активні методи навчання, які ефективно сприяють формуванню у них професійних якостей.

4. Ефективність формування у студентів педагогічної культури спілкування з батьками учнів зростає завдяки цілеспрямованому співробітництву викладачів педагогічних дисциплін і студентів.

Дана проблема не вичерпується нашим дослідженням. Подальшого вивчення і наукового обґрунтування потребують питання

щодо підготовки студентів до спілкування з батьками "важких" дітей, з неблагополучними сім'ями. Дослідження цих питань сприятиме вдосконаленню системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів.

Основний зміст дисертації відображений в публікаціях:

1. Педагогічна культура спілкування вчителя з батьками учнів: Програма спецкурсу і методичні рекомендації - Ніжин: НДПІ, 1996. - 12 с. - У співавторстві.

2. Культура спілкування вчителя //Актуальні проблеми педагогіки і психології. Збірник наукових праць. (За ред. Коваленко Є.І., Бойправ М.Д.). - Ніжин, 1995. - С. 60-63.

3. Теоретичні основи формування педагогічної культури спілкування майбутніх вчителів //Історія і сучасність педагогічної освіти в Україні: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, 25-26 жовтня 1994р. - Ч.2. - Глухів, 1994. - С.19-20.

4. Роль батьків у соціальному становленні старшокласників //Соціалізація особистості як проблема національної освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-15 травня 1993р. - Ч.3. - Ніжин, 1993. - С.31-32.

5. Використання спадщини С.Г.Шацького в навчальному процесі педагогічного вузу і школи //Використання спадщини забутих і повернутих діячів науки та культури в навчальному процесі педагогічного вузу та школи: Матеріали республіканської міжвузівської науково-практичної конференції, 29-31 травня 1991р.- Рівне, 1991. - С.67-68.

Стрельникова Н.М. Формирование у студентов педвузов педагогической культуры общения с родителями учащихся школ. Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика.

Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1996.

Работа посвящена исследованию проблемы формирования у студентов педвузов педагогической культуры общения с родителями учащихся. Определены основные пути и педагогические условия формирования у студентов профессионального общения с родителями.

N.M. Strelnikova. Developing of a teacher-parent intercourse in students of teacher's training higher institutions.

The manuscript dissertation for the Candidate's degree on pedagogic sciences. 13.00.04 - Professional Pedagogy.

Institute of Pedagogics and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv, 1996.

The paper is dedicated to the developing of a teacher-parent intercause in students of teacher's training higher institutions. Main ways and educational conditions of the developing of professional intercause with pupils' parents are determined in the dissertation.

Ключові слова: студенти, педагогічна культура, діяльність, відносини, взаємодія, спілкування, культура, батьки.

Н. Стрельникова

Підписано до друку 04.10.96. Формат 60x84/16
Папір розмнож.апаратів. Офс.друк.
Умовно-друк.арк. 1.0. Обліково-видавн.арк.0.8.
Замовл. 110. Тираж 100.
Ротапринт ЧДП ім.М.В.Гоголя.
м.Ніжин, Крапив'янського, 2.

441319

AB 35.870

AB.35.870